COLOCVIU STRATEGIC

Nr. 12
Decembrie 2014

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

SECURITATE ŞI INSECURITATE ECONOMICĂ – CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

Cristian BĂHNĂREANU

1. Conceptul de securitate economică

Securitatea economică reprezintă un concept fundamental al securităţii naţionale, alături de securitatea politică, securitatea socială, securitatea militară şi securitatea ecologică. Între cele cinci dimensiuni ale securităţii există o reţea complexă şi dinamică de interdependenţe, modificarea unui indicator specific al securităţii economice influenţând semnificativ celelalte componente ale securităţii naţionale.

Ca fundament al securităţii, securitatea economică înseamnă accesul la resursele şi infrastructurile de bază necesare asigurării unui nivel acceptabil de prosperitate şi putere a statului şi cetăţenilor. Ea se compune din securitatea industrială, securitatea agrară (alimentară etc.), securitatea serviciilor, securitatea transporturilor (terestre, aeriene, maritime, fluviale, prin conducte, pe cablu etc.), securitatea telecomunicaţiilor, securitatea comercială, securitatea financiar-valutară, securitatea energetică, securitatea materiilor prime, securitatea infrastructurilor etc.

Asigurarea securităţii statului, inclusiv pe dimensiunea sa economică, trebuie să se întemeieze primordial pe securitatea individului, iar interesele de securitate ale statului nu trebuie să intre în contradicţie cu interesele de securitate ale cetăţenilor[1]. Pornind de la Declaraţia Universală a Drepturilor Omului a ONU, care subliniază că „*Orice om are dreptul la un nivel de trai care să-i asigure sănătatea şi bunăstarea lui şi familiei sale, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuinţa, îngrijirea medicală, precum şi serviciile sociale necesare; el are dreptul la asigurare în caz de şomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrâneţe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistenţă, în urma unor împrejurări independente de voinţa sa*”[2], considerăm că asigurarea securităţii economice a individului constituie piatra de temelie fără de care nu poate exista un nivel satisfăcător de securitate la nivelul comunităţii şi al statului. Aşadar, condiţiile de securitate cerute de populaţie pentru bunăstarea sa, faţă de care statul are responsabilitatea de a se asigura că sunt satisfăcute, se întemeiază mai ales pe cele de natură economică.

În general, despre securitatea economică se vorbeşte ca şi cum s-ar referi la o condiţie concretă, o stare de fapt care ar putea fi atinsă în realitate şi care reprezintă un ţel politic realist şi raţional. Dar cu excepţia cerinţelor de bază ale supravieţuirii individuale, această percepţie este falsă. Ideea că securitatea economică reprezintă o valoare absolută, cu o largă aplicare, este o iluzie, în realitate, ea prezentând o relativitate alunecoasă, combinată cu un raport deosebit de intens de contradicţii şi adversităţi[3]. Barry Buzan concluzionează că securitatea economică poate avea înţeles doar în anumite circumstanţe şi numai în cazul în care există o legătură demonstrabilă între economie, pe de o parte, şi capabilitate militară, putere sau identitate socială, pe de altă parte. Prin urmare, este destul de dificil, dacă nu imposibil, să definim securitatea economică într-un mod cât mai precis.

Similar celorlalte domenii ale teoriei analizei de securitate, securitatea economică este un termen discutabil, astfel încât conceptul nu are o definiţie unanim acceptată la nivel internaţional. Adesea, dezbaterile privind securitatea economică îşi pierd valoarea analitică, transformându-se în deliberări normative asupra unor efecte economice mai puţin dorite, precum: şomaj, sărăcie, foamete, poluare etc. În literatura de specialitate pot fi identificate o multitudine de interpretări ale conceptului de securitate economică, dintre care cele mai importante abordări sunt:

- Accesul la resursele, finanţele şi pieţele necesare menţinerii unui nivel acceptabil de bunăstare şi putere al statului respectiv[4].
- Venituri stabile şi alte surse pentru a menţine un standard de viaţă în prezent şi în viitorul previzibil ceea ce presupune: solvabilitate continuă, fluxuri de numerar predictibile, utilizarea eficientă a capitalului uman[5].
- Capacitatea de a proteja sau promova interesele economice (ale SUA) în faţa unor evenimente, evoluţii sau acţiuni care pot pune în pericol sau bloca aceste interese. Obiectivul este de a reduce incertitudinea cu privire la menţinerea bunăstării economice[6].
- Capacitatea statului de menţine şi dezvolta sistemul

socio-economic preferat şi obiectivele de bunăstare asociate[7].

- Starea de fapt a economiei care permite ca aceasta să funcţioneze relativ normal, nu numai în condiţii de pace, ci şi de război. De asemenea, presupune existenţa unui grad ridicat de autonomie şi deţinerea capacităţii necesare pentru satisfacerea nevoilor de bază ale populaţiei, precum şi a celor ale apărării naţionale în condiţii optime, în orice situaţie[8].

Prin urmare, securitatea economică include trei elemente identificabile şi separabile. În primul rând, ea reflectă o preocupare constantă referitoare la susţinerea bunăstării economice, la capacitatea statului de a proteja structura socială şi economică a societăţii. În al doilea rând, ea vizează capacitatea statului de a menţine integritatea socială, de a proteja societatea faţă de fluxurile de migraţie care au potenţialul de a reconfigura societatea. În al treilea rând, ea se referă la capacitatea statului de a promova un mediu economic internaţional stabil în scopul de a extrage câştigurile de bunăstare, în timp ce minimizează consecinţele potenţial negative pentru bunăstarea naţională[9].

În principiu, securitatea economică presupune contracararea tuturor riscurilor, pericolelor şi ameninţărilor la adresa resurselor de natură economică[10]. Astfel de riscuri, pericole şi ameninţări sunt dificil de identificat, fiind constituite de o serie de factori ce subminează regulile, normele şi instituţiile din domeniul economic, iar obiectele lor de referinţă sunt reprezentate de o gamă largă de entităţi: de la regimurile economice specifice la piaţa globală[11].

În concluzie, securitatea economică este un factor esenţial al securităţii naţionale, care asigură resursele şi echilibrul dinamic al celorlalte componente ale sistemului naţional de apărare şi securitate, un deziderat al fiecărui individ, comunitate umană, stat naţional, regiune, comunitate internaţională.

2. Securitatea economică şi insecuritatea economică

Evenimentele secolului al XXI-lea au intensificat cercetările legate de securitatea economică. Iniţial, cercetătorii s-au axat pe riscul economic. Jacob S. Hacker, în bine cunoscuta lucrare din 2006, *The Great Risk Shift. The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, sublinia că pentru americani inegalitatea veniturilor este tot mai puţin o problemă, pe primul plan trecând teama pentru viitorul familiilor lor. Motivul rezidă în creşterea semnificativă a volatilităţii veniturilor familiei, precum şi a riscului asociat scăderii valorii activelor. Lucrările lui Hacker[12] au iniţiat o serie de cercetări empirice cu privire la tendinţele de evoluţie a veniturilor.

Prin urmare, cercetătorii au început să-şi mute atenţia de la risc economic spre *insecuritate economică*, asociată nu numai cu instabilitatea veniturilor, dar şi cu instabilitatea de pe piaţa forţei de muncă, instabilitatea accesului la asigurările de sănătate, instabilitatea valorii proprietăţilor, incertitudinea sistemului de pensii etc.

În literatura de specialitate se face distincţie între termenul de securitate economică şi cel de insecuritate economică. Securitatea economică este de obicei asociată cu anumite condiţii, a căror îndeplinire este o garanţie a bunăstării individului, în timp ce insecuritatea economică se referă la riscul de a suferi pierderi economice.

Securitatea economică este de obicei determinată de îndeplinirea condiţiilor necesare pentru a avea un sentiment de securitate. Larry W. Beeferman propune o definiţie a ceea ce înseamnă că indivizii au un sentiment de securitate economică[13]. Astfel, ei au nevoie de garanţia că, pe termen scurt, vor fi în măsură să-şi asigure nevoile de bază şi că, pe termen lung, vor obţine un loc de muncă bine plătit, vor fi capabili să-şi dezvolte calificarea şi vor dispune de resurse financiare suficiente pentru a-şi cumpăra un apartament sau o casă, începe o afacere, începe o nouă carieră şi că aceste resurse le vor permite să facă faţă schimbărilor şi crizelor în viaţa lor şi asigura o calitate ridicată a vieţii atunci când ies la pensie.

Raportul din 2007, *By a Thread: The New Experience of America's Middle Class*, elaborat în comun de Dēmos: O reţea pentru idei şi acţiune şi Institutul asupra Activelor şi Politicii Sociale de la Universitatea Brandeis, încercă să dea un răspuns la întrebarea: Ce ar trebui să aibă clasa de mijloc pentru a se simţi în siguranţă din punct de vedere economic?[14] Răspunsul identificat de specialiştii celor două instituţii de cercetare este următorul:

- active financiare suficiente pentru: satisfacerea nevoilor de bază în caz de pierdere a locului de muncă sau boli grave; asigurarea unei vieţi confortabile la pensie; sprijinirea copiilor să-şi asigure securitatea economică în viitor;
- educaţia necesară pentru a găsi un loc de muncă bun pe o piaţă extrem de competitivă;
- venituri care să asigure un standard ridicat de locuire şi de viaţă;
- gamă largă, de înaltă calitate de îngrijire a sănătăţii pentru toţi membrii familiei.

Organizaţia Internaţională a Muncii, în cadrul Programului de securitate socio-economică[15], a adoptat o definiţie a securităţii economice ce include un număr de condiţii, a căror îndeplinire poate fi asociată cu un sentiment de securitate. În această definiţie, securitatea economică include securitatea socială de bază şi siguranţa muncii. Securitatea socială de bază înseamnă accesul la serviciile de bază din domeniul sănătăţii, educaţiei, locuinţei, informaţiilor şi protecţiei sociale. Siguranţa muncii înseamnă securitatea veniturilor, securitatea reprezentării, securitatea pieţei forţei de muncă, securitatea angajării, securitatea locului de muncă, securitatea muncii şi securitatea calificării.

Lars Osberg defineşte insecuritatea economică prin anxietate (teamă), ca urmare a incapacităţii de a obţine protecţie împotriva eventualelor pierderi economice semnificative din punct de vedere subiectiv[16]. Această definiţie pune accent pe termenul „nesigur" şi include patru elemente care sunt greu de explicat pe baza teoriei economice: starea emoţională (anxietate, frică), ca urmare a ameninţărilor viitoare preconizate; distincţie calitativă între stările de „siguranţă" şi „nesiguranţă"; evaluare subiectivă a probabilităţii pierderii şi costul acesteia; prezenţa restricţiilor privind opţiunile disponibile de evitare a riscului pentru indivizi. Prin urmare, insecuritatea economică se concentrează cu precădere asupra apariţiei pierderilor economice în prezent[17] sau problemelor generate de anxietatea şi teama asociate cu apariţia unor astfel de pierderi

Dr. Cristian BĂHNĂREANU este cercetător ştiinţific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate din Universitatea Naţională de Apărare „Carol I", Bucureşti, România.

în viitor[18]. Îngrijorările cu privire la viitor sunt înțelese ca percepția individuală a dezastrului economic[19], identificat cu incapacitatea de a achiziționa bunuri şi servicii (de către indivizi sau familiile lor) şi care depinde în mod direct de venituri.

Identificarea surselor de insecuritate economică depinde de orizontul de analiză. Pe termen scurt, insecuritatea economică este generată de riscul de pierderi economice semnificative, din cauza bolii, pierderea locului de muncă, destrămarea familiei sau pensionare. Toate aceste riscuri sunt într-o măsură mai mică sau mai mare acoperite prin programele de asigurări sociale. Pe termen lung, pot apărea riscuri suplimentare de pierderi economice care rezultă din:

- modificări structurale ale întregii economii şi în anumite domenii, de exemplu, schimbări în structura de industrii ca urmare a introducerii de tehnologii moderne;
- modificări instituționale, care pot afecta buna funcționare a piețelor de capital, asigurări şi imobiliară, sistemul politic şi deciziile economice sau sociale ale guvernului;
- situația finanțelor publice, având în vedere că un deficit mare al finanțelor publice şi a datoriei publice reprezintă o amenințare la adresa sistemelor de asigurări sociale şi de pensii.

Rezumând, putem spune că protecția pe termen scurt împotriva unor situații dificile sunt: un venit stabil de la locul de muncă sau din alte surse (dividende, imobiliare); încheiere de asigurări (sociale şi private); lichidități, inclusiv economii de precauție; capital uman; capital social; capital comun. Pe termen lung, securitatea economică poate rezulta şi din dreptul de proprietate asupra unor active mai puțin lichide (case, apartamente, bunuri de folosință îndelungată), dar cei mai importanți factori de realizare şi consolidare a securității economice sunt stabilitatea situației geopolitice şi tendințele demografice favorabile.

3. Securitatea economică şi dimensiunea economică a securității

În opinia noastră, *securitatea economică* şi *dimensiunea economică a securității* reprezintă două fațete deosebit de importante ale aceleiaşi probleme – *asigurarea bunăstării viitoare în condiții de securitate*.

Pe de o parte, dimensiunea economică a securității se referă în principal la funcționarea unei economii, la securitatea economică a individului şi familiei acestuia, a comunității, a statului, a comunității internaționale, la condiția economico-financiară a vieții[20], mai precis vizează bogăția (resurse, finanțe, piețe, tehnologie etc.) şi implicațiile acesteia în sfera securității, la toate nivelurile de manifestare a sa.

Pe de altă parte, securitatea economică se referă la funcționarea, în cuantumul specificităților organizării şi funcționării societale, a sistemelor sociale şi politice, a statului şi instituțiilor publice, a organizațiilor şi organismelor naționale şi internaționale, a alianțelor şi coalițiilor etc.[21] Ea este critică pentru indivizi şi stat şi vizează:

- la nivel individual, accesul imediat la mijloacele necesare satisfacerii nevoilor umane de bază (hrană, apă, adăpost, educație, loc de muncă);
- la nivelul statului, accesul imediat la mijloacele necesare supraviețuirii, menținerii şi consolidării poziției în sistemul internațional (acces la oportunitățile economice şi circuitele internaționale ale comerțului, producției şi finanțelor);
- la nivel internațional, stabilitatea întregii rețele de relații de piață (interacțiuni complexe de transporturi, comunicații, credite şi contracte).

Problema raporturilor dintre economie şi securitate este una deosebit de complexă, ce generează controverse şi abordări extrem de politizate. Principalele curente politico-economice tratează problematica dimensiunii economice a securității din puncte de vedere diferite, astfel:

- realiştii consideră că statul este un actor rațional, unitar şi autonom, însă domeniile economic şi politic trebuie separate. Securitatea este considerată o problemă primordială în politica internațională, care nu prea se potriveşte cu ipotezele fundamentale ale disciplinei de economie politică internațională. Dimpotrivă, realiştii susțin că securitatea are mult de a face cu întrebarea strict economică: cine primeşte ce, când şi cum[22].
- mercantiliştii şi neomercantiliştii pun pe primul loc statul, ca gestionar al scopurilor sociale şi politice pentru care este generată bunăstarea şi ca furnizor al securității necesare desfăşurării tuturor activităților economice. Din această perspectivă, dimensiunea economică a securității este doar o parte a securității naționale, ce reprezintă principala prioritate a statului.
- liberalii, în schimb, pun pe primul loc economia şi afirmă că aceasta ar trebui să constituie baza oricărui construct social, iar piața trebuie să fie lăsată să opereze cât mai liber, fără intervenția statului. În viziunea liberală, statul furnizează legile şi securitatea în domeniile politic şi militar şi sprijină constructele sociale în acele arii în care economia nu o poate face. Din această perspectivă, principalul scop al securității constă în dezvoltarea regulilor care creează mobilitatea economiilor naționale.
- socialiştii adoptă o poziție intermediară, afirmând că economia constituie baza constructului social, iar statul poate exista în afara acestei logici, sarcina sa fiind aceea de a „guverna” economia în funcție de scopurile politico-sociale ale justiției şi echității. Socialiştii pun accentul pe securitatea celui slab din punct de vedere economic şi împotriva celui puternic, bogat[23].

După cum se poate observa, modele economice şi de securitate au diferit de la o perioadă la altă, în funcție de curentul politico-economic predominant. Înainte de sfârşitul perioadei bipolare, modelele economice aveau drept bază economiile naționale, în mare măsură autosuficiente, excluzând posibilitatea cooperării externe extinse şi promovând protecționismul oferit de stat față de competiția externă. Această concepție a condus la izolare parțială. Corespunzător aceleiaşi perioade de timp, modelele de securitate erau centrate pe confruntarea echilibrată dintre puteri sau superputeri şi aliații lor. După sfârşitul Războiul Rece, liberalizarea şi democratizarea economică au determinat şi modificarea modelului de securitate, în prezent, realizarea securității fiind bazată pe interdependența şi cooperarea dintre state atât în problemele interne, cât şi în cele externe.

În prezent, securitatea economică înseamnă atât competiție, cât şi interdependență şi cooperare şi tinde să dețină o importanță tot mai mare în actuala conjunctură a relațiilor internaționale. Forța economică determină puterea modernă a statelor, stabilitatea şi coeziunea internă, structura intereselor externe, perspectivele integrării regionale şi globale. Sistemele de valori, amiciția/inamiciția între culturi şi grupuri civilizaționale sunt, la rândul lor, luate în calcul. Mai mult, problema securităţi economice se mută din spațiul economii-

lor naţionale în câmpul din ce în ce mai bine delimitat al complexelor economice regionale şi internaţionale. Aderarea şi integrarea în structuri de tipul Uniunii Europene sau Organizaţiei Mondiale a Comerţului reprezintă o condiţie sine qua non pentru a participa şi beneficia de avantajele globalizării şi ale economiei globale. Securitatea economică depinde, acum, de capacitatea statelor de a-şi gestiona propriile probleme social-economice şi relaţiile interstatale, precum şi de asistenţa economico-financiară a marilor actori ce au interese în zonă şi a organizaţiilor internaţionale.

[1] Cristian Băhnăreanu, *Resurse energetice, crize, conflicte*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 12.
[2] Organizaţia Naţiunilor Unite, *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, art. 25 (1), 10 decembrie 1948.
[3] Barry Buzan, *Popoarele, statele şi teama. O agendă pentru studii de securitate internaţională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chişinău, 2000, pp. 240-241.
[4] Ibidem, pp. 247-254.
[5] Mark Rupert, *Marxism and Critical Theory*, in Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith (eds.), "International Relations Theories: Discipline and Diversity", Second Edition, Oxford University Press, 2010, pp. 157-176.
[6] C. R. Neu, Charles Wolf Jr., *The Economic Dimensions of National Security*, RAND Corporation, 1994, pp. xi-xii.
[7] Theo Peters, *National Economic Security and the Maintenance of the Welfare State*, în "National Economic Security: Perceptions, Threats and Policies", Frans A. M. Alting von Geusau, Jacques Pelkmans (eds.), Tilburg: John F. Kennedy Institute, 1982, p. 34.
[8] Alexandru Manafu, *Securitatea naţională şi războaiele economice*, în Revista Art-emis, 10 octombrie 2013, http://www.art-emis.ro/analize/1880-securitatea-nationala-si-razboaiele-economice.html.
[9] James Sperling, Emil Kirchner, *The Changing Definition of Security*, ECSA Conference, Charleston, South Carolina, 11-14 May 1995.
[10] Cristian Băhnăreanu, *op. cit.*, 2008, p. 18.
[11] Cristian Băhnăreanu, *Securitatea energetică a României în context european*, Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2010, p. 9.
[12] Jacob S. Hacker, *The Great Risk Shift: The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream*, Oxford University Press, 2006 şi Jacob S. Hacker, *The New Economic Insecurity – And What Can Be Done About It*, în "Harvard Law & Policy Review", Vol. 1, 2007, pp. 111-126.
[13] Larry W. Beeferman, *The asset index: Assessing the progress of states in promoting economic security and opportunity*, The Heller School for Social Policy and Management, Brandeis University, September 2002, p. 1.
[14] Jennifer Wheary, Thomas M. Shapiro, Tamara Draut, *Report by a Thread: The New Experience of America's Middle Class*, 2007, p. 1.
[15] International Labour Organization, *Definitions: What we mean when we say "economic security"*, ILO Socio-Economic Security Programme, 7 September 2004, www.ilo.org/public/english/protection/ses/download/docs/definition.pdf.
[16] Lars Osberg, *Economic Insecurity*, SPRC Discussion Paper No. 88, Social Policy Research Centre, University of New South Wales, Sydney, 1998, pp. 17-18.
[17] Jacob S. Hacker, *op. cit.*, 2007.
[18] Lars Osberg, *op. cit.*, 1998.
[19] Jeff Dominitz, Charles F. Manski, *Perception of Economic Insecurity: Evidence from the Survey of Economic Expectations*, în "The Public Opinion Quarterly", Vol. 61, No. 2, Summer 1997, pp. 261-287; Kenneth Scheve, Matthew Slaughter, *Economic Insecurity and the Globalization of Production*, în "American Journal of Political Science", Vol. 48, Issue 4, October 2004, pp. 662–674; Richard G. Anderson, Charles S. Gascon, *op. cit.*, February 2007.
[20] Marius-Petre ROTARU, *Securitatea economică. Dimensiune organică a securităţii naţionale*, în „Impact Strategic", nr. 3, 2009, p. 55.
[21] Doina Mureşan, *Dimensiunea economică a securităţii în epoca parteneriatelor şi a alianţelor*, Editura Amanda Edit, Bucureşti, 2009, pp. 109-112.
[22] Richard Stubbs, Geoffrey R.D. Underhill (eds.), *Political Economy and the Changing Global Order*, Third Edition, Oxford University Press, 2006, p. 11.
[23] Alexandra Sarcinschi, *Vulnerabilitate, risc, ameninţare. Securitatea ca reprezentare socială*, Editura Militară, Bucureşti, 2007, pp. 133-134.

CONCLUZII

- *Securitatea economică reprezintă un concept fundamental al securităţii naţionale, care asigură resursele şi echilibrul dinamic al celorlalte componente ale sistemului naţional de apărare şi securitate.*
- *Între termenul de securitate economică şi cel de insecuritate economică există anumite distincţii, securitatea economică fiind asociată cu anumite condiţii, a căror îndeplinire reprezintă o garanţie a bunăstării individului, în timp ce insecuritatea economică se referă la riscul de a suferi pierderi economice în prezent sau viitor.*
- *Securitatea economică şi dimensiunea economică a securităţii reprezintă două faţete deosebit de importante ale aceleiaşi probleme – asigurarea bunăstării viitoare în condiţii de securitate. Pe de o parte, securitatea economică se referă la funcţionarea sistemelor sociale şi politice, a statului şi instituţiilor publice, a organizaţiilor şi organismelor naţionale şi internaţionale, a alianţelor şi coaliţiilor etc. Pe de altă parte, dimensiunea economică a securităţii vizează bogăţia (resurse, finanţe, pieţe, tehnologie etc.) şi implicaţiile acesteia în sfera securităţii, la toate nivelurile de manifestare a sa.*
- *În prezent, securitatea economică înseamnă atât competiţie, cât şi interdependenţă şi cooperare şi tinde să deţină o importanţă tot mai mare în actuala conjunctură a relaţiilor internaţionale. Forţa economică determină puterea modernă a statelor, stabilitatea şi coeziunea internă, structura intereselor externe, perspectivele integrării regionale şi globale. Mai mult, problema securităţi economice s-a mutat din spaţiul economiilor naţionale în câmpul din ce în ce mai bine delimitat al complexelor economice regionale şi internaţionale.*

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezultate ale unor cercetări în domeniu, opinii şi puncte de vedere ale unor specialişti din ţară, sau doctoranzi, masteranzi, din armată şi societate, implicaţi în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul
Editurii Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I"
Redactor: Mihai ZODIAN
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1842-8096; B: 284/2016

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.49, Fax: 021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro
Site: http://cssas.unap.ro